

TERMINU VĀRDNĪCA

Agrocenoze - lauksaimnieciskās darbības rezultātā izveidojušās augu un dzīvnieku sabiedrības (sugu kopumi).

Augu atradne – vieta, kur konstatēti viens vai vairāki augu eksemplāri to augšanai piemērotā biotopā.

Augsnes virskārtas mineralizācija – augsnes virskārtas irdināšana, atsedzot minerālaugšni.

Biogēni - vielas (tai skaitā ķīmiskie elementi), kas ir nepieciešami dzīvo organismu eksistencei vai vielas, kas radušās dzīvo organismu sairšanas rezultātā.

Bioloģiskā daudzveidība - visu dzīvības formu un to dzīves vides variāciju kopums. Bioloģisko daudzveidību aplūko trīs pakāpēs: ģenētiskā, sugas un ekosistēmas.

Biotops - dzīvotne jeb dzīves vieta, kurā vides apstākļu kopums ir labvēlīgs noteiktu sugu dzīvei (piemēram, sausa pļava vai grava).

Biotopu speciālistu sugas (BSS) (*habitat specialist*) - sugas ar šauru ekoloģisko amplitūdu, kuru pastāvēšanai ir nepieciešami ļoti specifiski apstākļi, (piemēram, vabole *Osmoderma eremita* var dzīvot tikai vismaz 200 gadu vecu ozolu dobumos).

Bīstams koks – nokaltis koks, vēja, sniega vai citu dabas stihiju rezultātā laužts, gāzts vai citādi bojāts koks, kurš apdraud cilvēku dzīvību un veselību, infrastruktūras objektu, būvju un ēku izmantošanu un drošību, kā arī meža kaitēkļu invadēts un slimību inficēts koks, kurš apdraud apkārtējo mežaudžu veselības stāvokli.

Cietie lapu koki – ozoli, oši, dižskabārži, skābarži, kļavas, vīksnas, gobas.

Cirisma – platība, kurā paredzēta koku ciršana.

Ciršanas atliekas – koku atliekas, kas rodas pēc koku gāšanas, atzarošanas, sagarumošanas un izvešanas – skaidas, zari, galotnes, skujuas, lapas, mizas, stumbru atlūžņi.

Dabisks mežs (*natural forest*) - mežs, kam raksturīgas daudzas pirmatnēja meža īpašības, un kur saglabājusies ekosistēmas kontinuitāte. Teritorija var vienmēr vai gandrīz vienmēr būt klāta ar mežu vai atrasties mežam tik tiešā tuvumā, ka tur vienmēr būs augstas pakāpes ekoloģiskā kontinuitāte. Dabisks mežs vienmēr ir MAB.

Dabiski atjaunojies mežs (*natural regenerated forest*) - mežs, kas atjaunojies dabiskā veidā ar vietējām koku sugām. Šo mežu zināmā mērā ietekmē mežsaimnieciskie pasākumi, piemēram, mežizstrāde un meža atjaunošana, bet mežs nav atjaunots mākslīgi ar sēšanu vai stādīšanu. Šādu mežu var raksturot gan augsta, gan zema bioloģiskā daudzveidība.

Diseitrofs ezers - ezers, kurā ir maz minerālās barošanās elementu, bet ir daudz humusvielu.

Eitrofikācija - bigēno vielu daudzuma un aprites intensitātes palielināšanās ūdenstilpnēs (no grieķu val. *eutrophia* - laba barošanās).

Ekosistēma (*ecosystem*) - noteiktas organismu sabiedrības un nedzīvās dabas faktori, kas atrodas savstarpējā mijiedarbībā.

Ekoloģiskā niša (*ecological niche*) - To varētu salīdzināt ar sugas "profesiju". Jo daudzveidīgāks mežs, jo lielākas dzīves iespējas dažādām sugām: trupējusi koksne dažādās sadalīšanās pakāpēs piedāvā sugām dažādas "profesijas" un rezultātā ekoloģisko nišu skaits ir liels.

Eksogēnie procesi - ārējie procesi, kas norisinās uz Zemes garozas virsas, un kurus izraisa vairāki faktori, kuru intensitāte un izplatība ir atkarīga no Saules enerģijas.

Epizootija - vienu vai vairāku sugu vienlaicīga masveida saslimšana.

Fitoplanktons - planktona mikroskopisko augu - aļģu kopums.

Glaciāls - (no latīņu *glacialis*) uz ledu attiecināms.

Grava - vaga ar stāvām nogāzēm, kuru veido īslaicīgi tekošas ūdens straumes, (retāk-pastāvīgi tekošas, nelielas intensitātes ūdens straumes). Gravas rodas viegli izskalojamos iežos līdzenumos, vai arī paugurainā reljefā, vai arī vecgravu un iegravu nogāzēs. Gravu garums svārstās no dažiem metriem līdz vairākiem kilometriem, gravu platums un dziļums – līdz vairākiem 10-iem metru. Gravas var būt stipri sazarotas. Latvijā biezs gravu tīkls izveidojies dziļo upju ieleju tuvumā. Gravas sastopamas arī paugurainēs, kur to veidošanos veicina nepārdomāta saimnieciskā darbība – mežu izciršana stāvās nogāzēs, kā arī nepareiza lauksaimnieciskā darbība.

Ģenētiski modificēti organismi - bioloģiski organismi, kuros ar dažādām metodēm ieviestas ģenētiskas strukturālas izmaiņas.

Hidrobionti - dzīvie organismi, kas dzīvo ūdenī.

Ihtiofauna - zivju sugu kopums.

Indikatororganismi - organismi, kas pielāgojušies dzīvei noteiktos dzīves apstākļos.

Indikatorsugas (IS) (indicator species) - sugas, kam ir samērā augstas prasības pret dzīves vidi, bet ne tik augstas kā biotopu speciālistu sugām. Tās ir ekoloģiski diezgan specializētas sugas, kuru klātbūtne norāda uz kādu īpašu iezīmi mežā.

Izcērtamo koku iezīmēšana dabā - redzamas atzīmes izdarīšana uz izcērtamā koka stumbra un redzamas atzīmes izdarīšana pie tā izcērtamā koka sakņu kakla, kura vidējais caurmērs 1,3 m augstumā virs sakņu kakla ir 16 cm un lielāks. Atzīmei pie koka sakņu kakla jābūt labi redzamai un atrodamai arī pēc koka nociršanas.

Izziņas, atpūtas un tūrisma infrastruktūras objekti – norādes zīmes, piktogrammas, trepes, laipas, tiltiņi, nožogojumi, nojumes, galdi, soli, ugunsgrūdu vietas, atkritumu novietošanas vietas, tualetes, reklāmas un informācijas stendi, telšu celšanas un nometņu ierīkošanas vietas, transporta novietošanas vietas, kājnieku un veloceliņi, šķēršļu parki, slēpošanas un kamaniņu trases, peldvietas, sporta laukumi, kā arī citi ar izziņu, atpūtu un tūrisma saistīti teritorijas labiekārtojuma objekti.

19.pielikums

Karsts, karsta procesi - iežu ķīmiskā dēdēšana, kas norisinās, pazemes un virszemes ūdeņiem šķīdinot un izskalojot šķīstošos iežus. Izšķir karbonātiežu (dolomīta, kaļķakmeņa, krīta), sulfātu (ģipša, anhidrīta) karsta tipus.

Koka sakņu kakls – vieta, kur koka stumbrs pāriet sānsaknēs, un sākas tā spējš paplašinājums.

Koka dastošana – izcērtamā koka caurmēra noteikšana 1,30 metru augstumā no koka sakņu kakla, izmantojot mērinstrumentu – dastmēru ar 4 centimetru pašnoapaļotāju skalu. Izteikti nevienādas formas koku stumbriem jānosaka vidējais caurmērs no diviem savstarpēji perpendikulāriem caurmēra mērījumiem. Ja 1,30 metru augstumā no koka sakņu kakla atrodas zari, puni, paresninājumi, bojājumi un tml., jānosaka vidējais caurmērs no diviem vienādos attālumos virs un zem 1,30 metru augstuma izmērītiem caurmēriem. Nogāzēs augošiem kokiem caurmērs jāmēra, pieejot no kalna puses. Koku dastošanas rezultātus atzīmē dastlapā ar “punktēšanas” metodi.

Kvartārs - zemes ģeoloģiskā šodiena, pēdējais tās vēstures periods un šajā laikā izveidojušos nogulumu sistēma. Kvartāru iedala pleistocēnā (leduslaikmetā) un holocēnā (pēcleiduslaikmetā).

Liela izmēra koksnes atliekas - kopīgs apzīmējums dažādām liela izmēra koksnes atliekām, piemēram, dažādu koku sugu, sadalīšanās pakāpju un ekspozīcijas sausokņi, salauzti stumbri un kritālas.

Makrofīti - augstākie ūdensaugi.

Meandrs - upes gultnes forma, upes līkums (*Meandra* - līkumota upe Mazārijā).

Metamorfisms - daudzveidīgi endogēnie procesi ar kuriem saistīti dažādas izmaiņas iežu struktūrā, mineraloģiskajā un ķīmiskajā sastāvā. Galvenie metamorfizācijas faktori ir temperatūra un spiediens.

Mežaudžu atslēgas biotops (MAB) jeb **meža dabiskais biotops** - ir biotops, kur ir atrastas vai pašreiz iespējamās biotopu speciālistu sugas, kas izzūd koksnes ražas iegūšanai apsaimniekojamās mežos.

Mežaudžu potenciālais atslēgas biotops (PMAB) - meža biotops, kurš, apsaimniekots bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai, priežu, egļu audzēs 20 gadu, ozolu, ošu, liepu, gobu, vīksnu audzēs 30 gadu, apšu, bērzu, melnalkšņu audzēs 10 gadu laikā varētu kļūt par MAB.

Mežaudzes 2.stāvs – mežaudzes koki, kuru augstums atpaliek no valdaudzes vairāk par ¼, bet labvēlīgos augšanas apstākļos var izveidot valdaudzi.

Morfoģenēze - Zemes virsmas reljefa formu veidošanās tips sakarā ar to izcelšanās vēsturi.

Mīkstie lapu koki – bērzi, apses, melnalkšņi, baltalkšņi, liepas, vītoli, blīgznas, papeles.

Ornitofauna - putnu sugu kopums.

19.pielikums

Paauga – zem mežaudzes vainaga klāja atjaunojušās koku sugas – vecākas par vienu gadu un ne augstākas par $\frac{1}{4}$ no valdaudzes vidējā augstuma, kas nākotnē var izveidot vērtīgu mežaudzi.

Paliene - upes ielejas zemākā daļa (neskaitot upes gultni), kas atrodas abpus upes gultnei vai tās vienā pusē un periodiski vai daļēji applūst.

Pamežs - koku un krūmu sugas, kuras attiecīgos augšanas apstākļos nevar veidot vērtīgu mežaudzi.

Pirmatnējs mežs (*virgin forest*) - cilvēka neskarts, pirmatnējs dabiskais mežs, kuru raksturo mākslīgi nepārmainīts hidroloģiskais režīms, atjaunošanās dinamika, dabiskie traucējumi un īpašās struktūras. Latvijā pirmatnēji meži mūsdienās vairs nav sastopami.

Planktons - ūdenī dzīvojošo organismu kopums, kas pasīvi pārvietojas līdz ar straumi ūdens masā.

Platlapju koku sugas (*broad leaved trees*) - Latvijā un Ziemeļeiropā kopumā lapu kokus iedala divās lielās grupās: pēc barības vielām prasīgākie platlapji un pārējās lapu koku sugas. Pie platlapjiem pieskaita ozolu (*Quercus*), kļavu (*Acer*), liepu (*Tilia*), gobu (*Ulmus*) un osi (*Fraxinus*). Šī tradīcija ir ievērojama mūsu projektā: minētās koku sugas ietilpst grupā platlapji.

Populācija - kādas sugas īpatņu kopums, kas mīt noteiktā teritorijā.

Potamāla upes - lēni tekošas līdzenuma upes ar mīkstu smilšaini - dūņainu grūti, straumes ātrums < 0.2 m/s.

Reintrodukcija - augu vai dzīvnieku ieaudzēšana to vēsturiskajos izplatības areālos.

Ritrāla upes - strauji tekošas upes ar cietu akmeņainu grūti gultnē, straumes ātrums $> 0,2$ m/s.

Saglabājamie (ekoloģiskie) koki – dzīvotspējīgi vecākie un lielāko izmēru koki. Kā saglabājamie koki vispirms jāizvēlas koki ar putnu ligzdām, koki ar lieliem un resniem zariem, dobumaini koki, koki ar deguma rētām, ozoli, liepas, priedes, oši, gobas, vīksnas un kļavas.

Saprobītāte - ūdenstilpes piesārņojuma līmenis ar viegli noārdāmām organiskām vielām (oligosaprobītāte - nepiesārņots, mezosaprobītāte - vidēji piesārņots, polisaprobītāte - stipri piesārņots ūdens).

Saprobītātes indekss - vispārināts ūdens kvalitātes novērtējums skaitliska indeksa (robežās no 0 līdz 4) veidā pēc ūdens organismiem, kas atspoguļo piesārņojumu ar bioloģiski viegli noārdāmām organiskām vielām.

Senkrasts - upes (Gaujas, Amatas, Braslas un citu upju) ielejas vai senielejas krasts vai mala.

Senieleja - liela ieleja vai ielejas posms, ko pastāvīgas gultnē plūstošās ūdens straumes izveidojušas jau pirms tās upes darbības, kura tajā tek tagad. Senieleja bieži sakrīt ar kvartāra nogulumu daļēji aizpildītiem, parasti pamatiežos iegrautu senu ieleju tīkla fragmentiem. Senieleju vecums var pārsniegt daudzus tūkstošus, pat miljonus gadus. Latvijā raksturīgākā

ir Gaujas senieleja (no Valmieras līdz Murjāņiem), kā arī Abavas un Augšdaugavas senielejas.

Sengrava - reljefa forma, kas izveidojusies gravu attīstības beigu posmā. Sengravu var uzskatīt par aprimušu gravu, tās garums var sasniegt 5 km, platums – 100 m, dziļums – 30 m. Šķērsprofilam ir tipiska U veida forma, tās garenprofils parasti izlīdzināts. Nogāzes pakājē, kur izbeidzas grava parasti atrodas proluviāls izneses konuss, ko veido agrākajās gravas attīstības stadijās izskalots materiāls. Latvijā visbiežāk sastopamas lielu upju senieleju, pauguru un lielpauguru nogāzēs. Visvairāk sengravu ir Gaujas senielejas posmā no Cēsīm līdz Lorupes ietekai.

Starpaudze – augšanas gaitā atpalikuši mežaudzes koki, kuri pakāpeniski atmirs mežaudzes dabiskās izretināšanās procesā.

Stratigrāfija - ir zinātne par dažāda vecuma iežu izvietojumu Zemes garozā, to izveidošanās vēsturisko secību un savstarpējām vecuma attiecībām. Uz tās pamata balstās Zemes attīstības iedalījums vēsturiskos posmos, t.i., atsevišķās ģeohronoloģiskās ērās, periodos, u.c., kam atbilst attiecīgajā laikā veidojušies iežu kompleksi - grupas, sistēmas un citas stratigrāfiskas vienības.

Stratotips - kādas stratigrāfiskas vienības (horizonta, svītas, rindas) viena vai vairāku tuvu izvietotu atsegumu konkrēts griezum, kuru pētnieks, pirmo reizi izdalot šo vienību, norāda un apraksta kā tipveida griezum, kas kalpo par etalonu tālākiem salīdzinājumiem ar atbilstoša ģeoloģiskā vecuma nogulumiem citos rajonos.

Stihisku postījumu likvidācija - vēja, sniega vai citu dabas stihiju rezultātā lauztu, gāztu vai citādi bojātu koku ciršana, koku ciršana meža ugunsgrēku ierobežošanai, kā arī koku ciršana meža kaitēkļu savairošanās un slimību izplatīšanās apturēšanai un ierobežošanai.

Sufozija - pazemes tukšumu un tos pārsedzošo nogulumiežu iegruvumu veidošanās, pazemes ūdeņu plūsmām izskalojot sīkās drupiežu daļiņas.

Svīta - ģeoloģiska perioda vai sistēmas nogulumu sīkāks nogulumu iedalījums (pēc sastāva) slāņkopās, kuras pieņemts saukt par slāņu svītām. Tām doti ģeogrāfiski nosaukumi pēc upēm vai apdzīvotajām vietām, kuru tuvumā ir tipisks šīs svītas griezum.

Terase - kāpņveida reljefa forma kalnu un upju ieleju nogāzēs, ezeru un jūru piekrastēs. Parasti terases ir horizontālas vai nedaudz slīpas virsmas, ko nogāzes krituma virzienā norobežo kāpes. Visbiežāk sastopamas upju ieleju terases, kas atrodas virs palienes un ir izsekojamas gar ielejas nogāzi.

Tīraudze – mežaudze, kurā citu sugu piemistrojums ir līdz 10 %.

Trofija - barības vielu aprites intensitāte ūdenstilpēs.

Valdaudze – mežaudzes koki ar lielāko koksnes krāju, kuru augstums neatšķiras vairāk par 10 procentiem no to vidējā augstuma.

Vides monitorings - sistemātiski vides stāvokļa novērojumi un novērtējums laikā un telpā.

Zoobentoss - gruntī un uz tās dzīvojošie sīkie dzīvnieki (no grieķu val. *benthos* - dziļums).

Zoocenoze - dzīvnieku organismu kopa noteiktā biotopā.

Zooplanktons - brīvi peldošs dzīvnieku organismu kopums ūdenstilpes augšējās slāņos.